

שער שלישי:

מדינה יהודית-דמוקרטית

“זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם ברשות עצמו במדינה ריבונית...”
(מתוך מגילת העצמאות)

העקרונות המוצהרים במגילת העצמאות מבטאים את אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. השפעתם של שני ההיבטים ניכרת היטב במרחב הציבורי הישראלי על כל רבדיו. הפעילויות בשער זה נוגעות במספר היבטים כגון: סמלי הריבונות, חוק השבות וחוק האזרחות, וכן דיון בחשיבותו של המשטר הדמוקרטי על יתרונותיו וחסרונותיו.

פעילות מס' 8: כן לדמוקרטיה!

פעילות מס' 9: זכותו של כל יהודי לעלות ארצה

פעילות מס' 10: מיהו יהודי בימינו?

פעילות מס' 11: סמליה של מדינת ישראל

פעילות מס' 12: התקווה

בן לדמוקרטיה!*

להפעלה שני חלקים. ניתן לקיים אותם בזה אחר זה או בנפרד.

מטרות:

- לברר את משמעות המונח דמוקרטיה כעיקרון וכצורת משטר.
- לפתח ולעודד חשיבה ביקורתית שהיא חלק מהחשיבה הדמוקרטית.
- לבחון את עקרונות הדמוקרטיה ומגבלותיה בחברה הישראלית בכלל ובחיי המשתתפים בפרט.

חלק א' - מהי דמוקרטיה?

עזרים:

- בריסטולים
- עיתונים יומיים (אפשר להיעזר גם באתרי אינטרנט)

מהלך הפעילות

שלב א' - אישי

- כל משתתף יתאר בכתב אירוע שקרה לו ושמסביר לדעתו מהי דמוקרטיה.
- כל משתתף יסמן שלושה מושגים מתוך האירוע הקשורים לדמוקרטיה שהם מרכזיים בעיניו ויכתוב אותם על דף.

שלב ב' - קבוצתי

- כל משתתף יציג בפני הקבוצה את המושגים שכתב.
- הקבוצה תדון במושגים ותיצור רשימת מושגים אחת מוסכמת.

שלב ג' - במליאה

כל קבוצה תציג את הרשימה המוסכמת של המושגים ואת ההתלבטויות שהיו לגביהם במהלך הבחירה, או שתציג מושג אחד שהייתה עליו הסכמה כוללת ומושג אחד שלא הייתה עליו הסכמה.

שאלות לדיון:

1. אילו מושגים מוסכמים עליכם כמושגים דמוקרטיים? נמקו.
2. אילו מושגים אינם מוסכמים? נמקו.
3. ממה נובע הקושי להסכים על המושגים השונים?

* הפעילות עובדה על פי: "למה דמוקרטיה", המכון למורשת בן גוריון, מדרשת בן גוריון.

בתום הדין יכתבו הקבוצות את כל המושגים על חציו הימני של הלוח. המשתתפים ימיינו את המושגים לקטגוריות, המבטאות לדעתם עקרונות דמוקרטיים. לאחר מכן יציג המנחה את העקרונות הבסיסיים של משטר דמוקרטי:

1. שלטון העם – ריבונות העם ושלטון נציגיו הנבחרים.
2. עקרון הרוב – הרוב קובע. ההכרעה על פי הרוב.
3. שלטון החוק – כולם, כולל מוסדות השלטון, כפופים לחוק.
4. השלטון אינו כל יכול – השלטון כפוף לביקורות ולפיקוח.
5. מעורבות האזרח – האדם הדמוקרטי הוא פעיל ומשתתף.
6. מידע וביקורת חופשיים – חופש הביטוי.
7. זכויות מיעוט – זכותו של היחיד להתאגד כקבוצה ולהשפיע באמצעים פוליטיים. קולו של המיעוט חייב להישמע ואסור לרמוס את זכויותיו.

שלב ד' – קבוצתי

כל קבוצה תקבל מהמנחה שתיים או שלוש הגדרות של עקרונות הדמוקרטיה ותרשום אותן על בריסטול. הקבוצות תתבקשנה לעיין בעיתונים מן הימים האחרונים ולהדביק על הבריסטול כתבות, תמונות, קריקטורות, פרסומות וכד' מן העיתון המבטאות את העקרונות הדמוקרטיים שבהם עוסקת הקבוצה.

למנחה:

- כדאי לומר למשתתפים מראש כי הם יציגו את עבודתם בפני המליאה, ולכן רצוי להדביק את קטעי העיתונות בדרך מעניינת: צורה גרפית סביב כתבה מסוימת וכד'.
- קטע עיתון מסוים יכול להתאים ליותר מעיקרון אחד.
- לעתים הקשר בין קטעי העיתונות עקיף. כאן חשוב להפנות את תשומת הלב לקשר זה ולבקש מהם להסבירו.

שלב ה' – במליאה

- המנחה יתלה את הבריסטולים.
- התלמידים יעיינו בכתבות ושאלו שאלות בנוגע לתוכן הבריסטולים של הקבוצות האחרות ועל הקשר בינן ובין העיקרון שהן אמורות לייצג.
- כל קבוצה תציג בפני המליאה את אחד מקטעי העיתון הנוגע לעקרונות הדמוקרטיים.

שאלות לדין:

1. לאילו מעקרונות הדמוקרטיה היה קל למצוא כתבות מתאימות? מדוע? (האם משום שהם בסיסיים ואין עליהם מחלוקות, או מסיבה אחרת?)
2. לאילו מן העקרונות היה קשה יותר למצוא כתבות מתאימות? מדוע?
3. האם יש סתירה בין העקרונות? הביאו דוגמאות בהם העקרונות מתנגשים (לדוגמה: זכויות מיעוטים מול העיקרון של הרוב קובע).
4. מה אפשר ללמוד מכך על החברה הישראלית?

לסיום, יקרא המנחה מדבריו של מני מזוז, היועץ המשפטי לממשלה, בטקס הענקת אזרחות כבוד לעיר נתיבות (20 באוקטובר, 2006):

“החברה הישראלית היא חברה רבת שסעים ומחלוקת: יהודים-ערבים, דתיים-חילוניים, אשכנזים-מזרחיים, עשירים-עניים, ותיקים-עולים. רק חינוך לערכים משותפים של דמוקרטיה, שוויון, סבלנות, כיבוד הזולת, גם אם הוא שונה, וחיזוק המכנה המשותף לכולנו, יאפשר לנו לקיים חברה מתוקנת, עם לכידות חברתית, שהיא תנאי הכרחי לקיומנו ולעוצמתנו בחברה.”

שאלות לדין:

1. מה דעתכם על דבריו?
2. מה כל אחד מאיתנו יכול לעשות כדי לקיים חברה מתוקנת, כפי שמתאר הדובר? הביאו דוגמאות לכך מחייכם הפרטיים (בבית הספר, בקהילה, תנועות הנוער, מועצות תלמידים וכד').

חלק ב' - מגבלות הדמוקרטיה

עזרים:

- ציטוטים - חסרונות הדמוקרטיה (נספח).

שלב א' - במליאה

המנחה יחלק למשתתפים את מילות השיר "דמוקרטיה" מתוך המחזמר "קזבלן". ניתן למצוא את השיר באתר שירונט, ראו קישור:

<http://www.shiron.net/artist?type=lyrics&lang=1&prfid=2649&wrkid=8374>

או לצפות בקטע "דמוקרטיה" מתוך המחזמר "קזבלן" ב-Youtube:

<http://www.youtube.com/watch?v=j8L0YGOvQUA>

שאלות לדין:

1. אילו מגבלות של הדמוקרטיה עולות בקטע זה?
2. אילו מגבלות נוספות, שקשורות בחברה או במשטר דמוקרטיים, אתם מכירים? (התנגשות בין ערכים כגון חופש ביטוי מול הזכות לפרטיות, ביטחון המדינה מול זכות הציבור לדעת וכד')

שלב ב' - קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לחמש קבוצות.

כל קבוצה תקבל ציטוט העוסק בחסרונות הדמוקרטיה (נספח).

המשתתפים ידונו בחסרונות הדמוקרטיה כצורת ממשל, כפי שהם באים לידי ביטוי בציטוט שקיבלו, ויציעו דרכים להתמודדות.

שלב ג' - במליאה

המנחה ירשום בטבלה על הלוח את חסרונות הדמוקרטיה ואת הדרכים להתמודדות עם חסרונות אלה:

חסרונות הדמוקרטיה	דרכים להתמודדות

שאלות לדיון:

1. ממה נובעים חסרונות הדמוקרטיה?
2. כיצד יכולה הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני החסרונות הללו?
3. האם הדמוקרטיה עדיפה בכל זאת?
4. הביאו דוגמאות שמשקפות את חסרונות הדמוקרטיה או את הדרכים להתמודד עמם מתוך הכתבות שבחרתם בחלק א' של הפעילות.
5. מדינת ישראל מושתתת על ערכים יהודיים מחד ועל ערכים דמוקרטיים מאידך. מציאות זו מחייבת התמודדות יומיומית עם דילמות שעולות מקיומן של שתי מערכות ערכים אלו בכפיפה אחת. הביאו דוגמאות לדילמות ולמגבלות שנובעות מהיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית. (לדוגמה: שמירת שבת, דיני אישות, דיני כשרות).

העשרה למנחה:

חסרונות אפשריים לדמוקרטיה כצורת ממשל:

- א. ההקפדה על ההליך הדמוקרטי** עלולה לפגוע ביכולת להגיע להחלטות מהירות, בשעה שהמציאות מחייבת החלטות כאלו. לפיכך, ברגעי משבר ואנדרלמוסיה ובאווירה של בלבול עלולה לעתים להישמע הקריאה למנהיג חזק שיעשה סדר.
- ב. הימנעות מחקיקת חוקים לא פופולאריים.** ההנחה היא שריבוי הדעות שהדמוקרטיה מאפשרת, המבנה הקואליציוני, וההזדקקות להכרעת רוב, מונעים חקיקת חוקים לא פופולאריים. למשל, הגברת גביית מיסים, איסור על שימוש ברכב פרטי כדי לחסוך בדלק וכד' יהיו קשים יותר בחברה דמוקרטית.
- ג. מיעוט שעלול להיפגע מהכרעת הרוב:** מבחנה האמיתי של הדמוקרטיה הוא לא בשמירה על הכרעת הרוב, אלא בשמירה על זכויות המיעוט.
לדוגמה: בצרפת אסור ללבוש רעלה בבית ספר, משום שהמדינה אסרה להפלות בין נשים לגברים ומשום שיש הפרדה בין דת למדינה. על פי התפיסה המקובלת בצרפת, אסור להראות בפומבי סממנים דתיים. איסור זה פוגע בזכות המוסלמים לקיים את מצוות הדת שלהם.
- ג. חשש מפופוליזם:** חשיפה למניפולציות ולדמגוגיה לא אחראית.
לדוגמה: שידורי תעמולה שמטרתם להשיג תמיכה או ליצור הפחדה והסתה, כגון: הבטחות על הורדת מיסים, הזרמת תקציבים לנושאים בעלי אופי פוליטי בחסות החוק ועוד.
- ד. סכנה לעלייתו של משטר דיקטטורי באמצעים דמוקרטיים.**
לדוגמה: עליית הנאצים לשלטון. המפלגה הנאציונל-סוציאליסטית בגרמניה ניצלה את רצון העם הגרמני במנהיג חזק ואת הקשיים שנגרמו כתוצאה מהמשבר הכלכלי החמור.
המסרים פנו לעם הגרמני, הבטיחו עתיד טוב יותר ועודדו הסתה ופגיעה באחרים למען המכנה המשותף. פעולות אלו נועדו לשכנע את ציבור הבוחרים לתמוך בהיטלר ולהשיג את תמיכת העם בו ובמפלגתו.
- ה. הדמוקרטיה מחזקת את כוחם של החזקים:** הוותיקים, העשירים וכיו"ב.
לדוגמה: כדי להתמודד במערכת בחירות באמריקה דרוש כסף רב, והתרומות שמותרות לכל מתמודד לקבל הן מוגבלות, ולכן רק אדם בעל אמצעים יכול להרשות לעצמו להתמודד בבחירות.

"חוק בלתי צודק הוא דין שנכפה על מיעוט... לעולם לא נוכל לשכוח שכל מה שעשה היטלר בגרמניה היה 'חוקי' וכל מה שעשו לוחמי חופש הונגרים בהונגריה היה 'בלתי חוקי'. בגרמניה של היטלר היה זה 'בלתי חוקי' לתת עזרה ועידוד ליהודים..."

(מרטין לותר קינג - מכתב מבית הכלא העירוני של ברמינגהם, מתוך: יהושע ויינשטיין (עורך), אי ציות ודמוקרטיה, ירושלים, תשנ"ט)

"אני מייחס חשיבות רבה לכך שמוסדות הארץ יסמנו את דעותיהם של האזרחים המשכילים כראויות ליותר השפעה מדעותיהם של האזרחים הלא משכילים, ואני מוסיף וטוען שיש להעניק ריבוי של קולות לבעלי יתרון אמיתי בהשכלה."

(ג'ון סטיוארט מיל, ממשל של נציגים, 1861)

"אם הדמוקרטיה נהגה כלפינו, כשהיינו באופוזיציה, לפי העקרונות הדמוקרטיים, הרי הייתה היא (הדמוקרטיה) חייבת לעשות זאת. אך אנחנו לא אמרנו מעולם, שאנו מייצגים את העיקרון הדמוקרטי, אלא אמרנו בגלוי, שאנחנו נוקטים אמצעים דמוקרטיים כדי להגיע לשלטון, אך כשנגיע לשלטון נסרב לתת למתנגדינו, וללא רחמים, את כל אותם הזכויות והאמצעים שניתנו לנו כשהיינו באופוזיציה."

(ד"ר יוזף גבלס, שר התעמולה בממשלת היטלר, 1934)

"זה היה שבוע של משלחות: סטודנטים, ירושלמים, ארגונים, בעלי בתים, תלמידי הטכניון בחיפה, שליחי הארגון, חברי מפלגה. כמעט כולם טענו בשפה אחת, במבוכה ומרירות: מדוע אין פועלים ואין מצויים... היש תוכנית פעולה ומה היא, היכן ההנהגה, דרושה עכשיו דיקטטורה... אני מקבל עכשיו חבילות של מכתבים וכולם צועקים בקול אחד הבו לנו דיקטטור."

(יומן בן-גוריון, היישוב בארץ ישראל על רקע משבר כלכלי ומשבר הספר הלבן - שכתוב)

"בחברת-ההמונים הופך כל פרט ל'אטום חברתי' חסר פנים וחסר חשיבות. מבחינה פורמלית הוא אזרח שווה זכויות בחברה דמוקרטית. מבחינה ממשית הוא כמעט חסר השפעה. כל מעשה שיעשה, כל זעקה שיזעק, כל יצירה שיצור - יהיו רק מעשה, זעקה או יצירה של אחד משישה מיליון או משישים מיליון אזרחים אחרים, פרטיים ואנונימיים כמוהו עצמו."

(יפתח גולדמן, עשר הנחות יסוד לאוטופיה סוציאליסטית קהילתית, חברה, 11, 2004)

"הקמת ארגון, הפעלת שתדלנים, יציאה לקמפיין ציבורי או למאבק משפטי והפעלת כוח פוליטי לשם קידום מטרה מסוימת - כולם עולים כסף רב ודורשות השקעה מרובה מצד הפעילים."

(אלי נוברשטרן, חשמל וקרקע: האם הרוב הדומם יכול לנצח?, ארץ אחרת, 12, 2002)

זכותו של כל יהודי לעלות ארצה*

"אנו רוצים להניח את אבן היסוד לבית העתיד להיות בית מבטחים לאומה היהודית..."
(בנימין זאב הרצל, נאום הפתיחה בקונגרס הציוני בבאזל, 29 באוגוסט 1897)

מטרות:

- להכיר את חוק השבות ולעמוד על תרומתו למימוש החזון הציוני.
- לדון בהשפעתו ובהשלכותיו של חוק השבות כחלק מחוק האזרחות על עיצוב דמות המדינה כמדינה יהודית-דמוקרטית.

עזרים:

- מגילת העצמאות (נספח מס' 1)
- חוק השבות (נספח מס' 2)
- חוק האזרחות (נספח מס' 3)
- קטעי קריאה (נספח מס' 4). מומלץ לחלק לכל קבוצה קטע אחד או שניים, לפי שיקול המנחה.

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה יפתח ויאמר:

מעל בימת בית דיזנגוף בתל-אביב, ב-ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948, הכריז דוד בן גוריון "על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל".

שאלות לדין:

- מה דעתכם, האם מדינת ישראל היא יהודית? או ישראלית? במה זה בא לידי ביטוי?
- מדוע נבחר הביטוי מדינה יהודית?

המשתתפים מקבלים עותק של מגילת העצמאות (נספח מס' 1) ומתבקשים לסמן את הקטעים המעידים על היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית. המשתתפים יקראו בקול את הקטעים שסימנו.

שאלות לדין:

- אילו קטעים מוסכמים על דעת כולם ואילו עוררו מחלוקת?
- כיצד מבטאים הקטעים שקראתם את הקשר בין העם היהודי למדינת ישראל? אילו רעיונות הם מביעים? (הקשר ההיסטורי, קיבוץ גלויות, אופייה של המדינה ברוח נביאי ישראל, שואת יהודי אירופה, הזכות להיות עם במשפחת העמים).
- מדוע לדעתכם מוקדש לנושא העלייה מקום מרכזי במגילת העצמאות?

* הפעילות עובדה על פי: "חוק השבות במבחן הזמן", מינהל חברה ונוער.

4. מגילת העצמאות מהווה מסמך מכונן של מדינת ישראל – מדוע חוזרים בה רעיונות אלה? מה חשיבותם לעיצוב דמותה של המדינה?
5. אחת הדרכים להעניק משמעות ל"מדינה יהודית", היא חקיקה. אילו חוקים המבטאים מדינה יהודית אתם מכירים? (חוק השבות, חוק הכשרות, חוק יום השואה, לוח שנה, חופשות, נישואין וגירושין ועוד).
6. אחד החוקים החשובים שחוקקה כנסת ישראל הוא "חוק השבות" – מה ידוע לכם עליו? מדוע לדעתכם נחקק?

שלב ב' – קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לקבוצות. כל קבוצה תקבל את חוק השבות (נספח מס' 2), ואחד או שניים מקטעי הקריאה שבנספח מס' 4.

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את הקטעים והתייחסו לשאלות הבאות:

1. מה הרעיון המרכזי בקטע שקראתם בנוגע לחוק השבות? סמנו את המשפטים החשובים בעיניכם בקטע זה.
 2. האם אתם מסכימים עם דברי הכותבים או חולקים עליהם?
 3. בחרו משפט או רעיון שעמו אתם מזדהים. נמקו.
 4. מהי לדעתכם המשמעות של הענקת אזרחות אוטומטית לכל יהודי העולה לישראל, על פי חוק השבות? ממה נובעת זכות זו?
- הכינו לדיווח במליאה את עמדת הקבוצה בסוגיית הענקת אזרחות לכל יהודי העולה ארצה וכן את המשפטים שבחרתם מתוך הקטע שקראתם.

שלב ג' – במליאה

- דיווח הקבוצות.

למנחה: לקראת הדיון מומלץ לחלק למשתתפים את חוק האזרחות (נספח מס' 2).

שאלות לדיון:

1. מה, לדעתכם, הנחה את מנהיגי העם לחוקק את חוק השבות לאחר הקמת המדינה?
2. האם, לדעתכם, חוק השבות נחוץ גם היום? אם כן, מדוע? אם לא, מדוע?
3. אילו קשיים מעורר "חוק השבות"?
4. לאור הקטעים שקראתם, כיצד ניתן להתמודד עם קשיים אלה?
5. חוק האזרחות (נספח מס' 3) מגדיר את הדרכים לקבלת אזרחות ישראלית. קראו את חוק האזרחות. מדוע לדעתכם חשוב היה לחוקק את חוק האזרחות (1952) בנוסף לחוק השבות (1950)?
6. יש הטוענים כי חוק השבות הוא חוק מפלה ונוגד את עקרונות הדמוקרטיה הישראלית. למה כוונתם? מנגד, יש הטוענים כי זהו חוק מבחין וכי לכל מדינת לאום יש זכות לגיטימית לשמור על רוב אבני הלאום, מה עמדתכם בנוגע לטענות אלה? נמקו.
7. נשיא בית המשפט העליון לשעבר פרופ' אהרון ברק התייחס לנושא חוק השבות באומרו: "אכן, כאשר הטעם המונח ביסוד הקמת המדינה הוא שהיא תשמש בית לאומי ליהודים באשר הם, הרי מתן זכות עלייה ליהודים אין בו הפליה כלפי מי שאינו יהודי... יש בו הכרה בשונות שאינה מפלה. אך משמצוי האדם בתוך הבית הלאומי שלנו, הוא זכאי לשוויון, תהא דתו ותהא לאומיותו אשר תהא..." האם אתם מסכימים עם דבריו? כיצד באה לידי ביטוי בדבריו התפיסה של מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית?

למנחה, להעשרת הדיון מומלץ לחלק למשתתפים את הקטע הבא ולדון בו (ראה שאלות לדיון):

במאמר, שהתפרסם לאחרונה, מבהירה פרופ' רות גביזון את תפיסתה לגבי המחויבות של מדינת ישראל לשמירת אופייה היהודי והדמוקרטי כאחד:

"רק השילוב הזה (יהודית ודמוקרטית) נותן למפעל של מדינת ישראל חיוניות וזכות קיום. רק הוא מאפשר יצירת שדרה מרכזית של קונסנזוס, שתאפשר התייצבות של רוב גדול ויציב של החברה הישראלית מאחורי החלטות אמיצות וקשות של המנהיגות הנבחרת. הקונסנזוס הזה מחייב לשמור הן על לאומיות והן על צדק חברתי. על צה"ל להישאר צבא העם, עומד מעל מחלוקת פוליטית אך נתון לביקורת על אופן השימוש בו ובכוחו. אסור להתרכז רק בקימום העבר ולהתעלם מהזכויות של מי שחיים כאן עתה, יהודים ולא יהודים כאחד, ורווחתם. אך גם אי-אפשר להתחיל כאן חיים של אומה חדשה שהארץ הזאת אינה גם מולדתה ההיסטורית. מדינת ישראל נועדה להיות המקום האחד שבו היהודים הם רוב והם נהנים מהגדרה עצמית, וגם לאפשר להם להיות חברים מלאים במשפחת העמים.

אין כאן לאומיות או דמוקרטיה; יהודיות או דמוקרטיה; יהודית או ישראלית. המיעוט הערבי אף הוא אינו רק דמוקרטי; הוא לאומי, וזהותו הלאומית-תרבותית שונה מזאת של הרוב היהודי במדינה.

לכן ישראל היא יהודית ודמוקרטית, יהודית (כי יש בה רוב יהודי ותרבות ציבורית יהודית והכרעה עצמית יהודית) וגם ישראלית (מדינה שבה כל האזרחים, ורק האזרחים, משתתפים בהכרעות הדמוקרטיות בעבור המדינה). לא נכון לתת לשום מחנה מהמחנות לרכוש לעצמו מונופולין על אחד מהמרכיבים האלה ולהדיר ממנו את האחרים. כי אז נאבד כל לכידות ערכית במדינה ולא נוכל לשמר את אופייה כיהודית או כדמוקרטית".

(רות גביזון, "גם ישראלית וגם יהודית", הארץ, 16.3.2010)

שאלות לדיון:

1. מה דעתכם על דבריה? האם אתם מסכימים עימם או חולקים עליהם?
2. כיצד דבריה מתקשרים לדיון על אופייה היהודי-דמוקרטי של מדינת ישראל ומה הם תורמים לדיון זה?
3. הביאו דוגמאות לדילמות ולמגבלות שנובעות מהיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית. (לדוגמה: שמירת שבת, דיני אישות, דיני כשרות).
4. תנו דוגמאות מן המציאות המוכרת לכם להתמודדות עם דילמות אלו.

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע, שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלוש נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חודשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

הזכות לעלייה

1. כל יהודי זכאי לעלות ארצה.
2. (א) העלייה תהיה על פי אשרת עולה.
(ב) אשרת עולה תינתן לכל יהודי שהביע את רצונו להשתקע בישראל, חוץ מאשר אם נוכח שר הפנים שהמבקש -
 - (1) פועל נגד העם היהודי ; או
 - (2) עלול לסכן את בריאות הציבור או ביטחון המדינה ; או
 - (3) בעל עבר פלילי העלול לסכן את שלום הציבור.

תעודת עולה

3. (א) יהודי שבא לישראל ולאחר בואו הביע את רצונו להשתקע בה, רשאי, בעודו בישראל, לקבל תעודת עולה.
(ב) הסייגים המפורשים בסעיף 2 (ב) יחולו גם על מתן תעודת עולה, אלא אם לא ייחשב אדם למסכן את בריאות הציבור לרגל מחלה שלקה בה אחרי בואו לישראל.

תושבים וילידים

4. כל יהודי שעלה לארץ לפני תחילת תוקפו של חוק זה, וכל יהודי שנולד בארץ בין לפני תחילת תוקפו של חוק זה ובין לאחריה, דינו כדין מי שעלה לפי חוק זה.

זכויות בני משפחה

- א4.
- (א) הזכויות של יהודי לפי חוק זה והזכויות של עולה לפי חוק האזרחות, תשי"ב-1952 וכן הזכויות של עולה לפי כל חיקוק אחר, מוקנות גם לילד ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ושל נכד של יהודי ; להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.
 - (ב) אין נפקא מינה אם יהודי שמכוחו נתבעה זכות לפי סעיף קטן (א) עודו בחיים או לאו ואם יעלה ארצה או לאו.
 - (ג) הסייגים והתנאים הקבועים לגבי יהודי או עולה בחוק זה או על פיו או בחיקוקים כאמור בסעיף קטן (א), יחולו גם על מי שתובע זכות לפי סעיף קטן (א).

הגדרה

- ב4. לעניין חוק זה, "יהודי" - מי שנולד לאם יהודייה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת. (בעקבות תיקון לחוק השבות 1970)

ביצוע ותקנות

5. שר הפנים ממונה על ביצוע חוק זה, והוא רשאי להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו וכן למתן אשרות עולה ותעודות עולה לקטינים עד גיל 18. תקנות לעניין סעיפים 4-א ו-4-ב טעונות אישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

חוק האזרחות, תשי"ב 1952, מגדיר את הזכאות לאזרחות ישראלית, את אופן רכישתה ואת התנאים לביטולה.

החוק מפרט שש דרכים לקבלת אזרחות ישראלית:

מכוח חוק השבות – מי שחל עליו חוק השבות מקבל אוטומטית אזרחות מכוח חוק השבות.

מכוח ישיבה בארץ – (דין קרקע) תושבים קבועים (לא יהודים) החיים דרך קבע בישראל ובתנאי שהיו רשומים במרשם האוכלוסין בשנת 1952. ב-1980 נעשה תיקון וקיבל אזרחות גם מי שלא היה רשום ב-1952 אבל כן רשום ב-1980.

מכוח הלידה – (דין דם)

א. מי שנולד בישראל לאם או אב שהם אזרחים ישראלים.

ב. מי שנולד מחוץ לישראל אם אביו או אמו חיו בישראל והיו אזרחים.

מכוח הלידה וישיבה בארץ – לא יהודים, שנולדו בארץ לאחר קום המדינה ולא הייתה להם אזרחות אחרת, והם תושבי ישראל במשך חמש שנים רצופות לפני יום הגשת הבקשה, רשאים להגיש בקשה, ובתנאי שהגישו אותה בתקופה שבין יום הולדת 18 ועד 21.

מכוח ההתאזרחות – אדם הרוצה לקבל אזרחות ישראלית נדרש לעמוד במספר תנאים:

שהות בישראל מספר שנים; ידיעת השפה העברית; יש בדעתו להשתקע בארץ; ויתור על אזרחות קודמת.

גם אם עמד בכל התנאים, יש לשר הפנים שיקול דעת אם להעניק לו זכות זו.

מכוח הענקה – החוק נותן סמכות לשר הפנים להעניק אזרחות מסיבות שונות (למשל לנכד של אזרח ישראלי שנולד בישראל והיגר ממנה).

קטע א'

א

מדינה יהודית היא מדינה המבטאת את החזון הציוני... זהו החזון של שיבת בנים לגבולם; זהו החזון של מדינת ישראל כבית לאומי של כל יהודי ויהודי; מכאן זכותו של יהודי לעלות לישראל – זכות המובטחת בחוק השבות, התש"י, 1950... מפתח מיוחד לכניסה לבית הקרוי מדינת ישראל ניתן לבני העם היהודי, זהו טעמה של הציונות וזהו טעמה של המורשת שלנו. אין בכך הפליה כלפי מי שאינם יהודים. אכן, כאשר הטעם המונח ביסוד הקמת המדינה הוא שהיא תשמש בית לאומי ליהודים באשר הם, הרי מתן זכות עלייה ליהודים אין בו הפליה כלפי מי שאינם יהודים.. יש בו הכרה בשונות שאינה מפלה. אך משמצוי האדם בתוך הבית הלאומי שלנו, הוא זכאי לשוויון, תהא דתו ותהא לאומיותו אשר תהה...

(מתוך: נאום בקונגרס הציוני ה"ד, 2002)

...ביטוי לכך ניתן בהכרזת העצמאות... אין איפוא סתירה בין ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית לבין שוויון גמור בין כל אזרחיה. נהפוך הוא: שוויון הזכויות בין כל בני האדם בישראל, תהא דתם אשר תהא ותהא לאומיותם אשר תהא – נגזר מערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

(פרופ' אהרון ברק, בתוך: בג"ץ 6698/95 עאדל קעדאן ואח' נ' מינהל מקרקעי ישראל)

קטע ב'

ב

כשמדינת ישראל נוסדה היא הוקמה במטרה מפורשת.. להיות מדינה שבה העם היהודי יממש את חופש ההגדרה העצמית שלו. הזכות הזו איננה זכות של פרטים, היא זכות של עם. אנחנו נותנים את זכות ההתאזרחות האוטומוטית במדינה החדשה ליהודים.

אני אומר כך: יש לנו מדינה עצמאית, שהרוב היהודי בה הוא כל כך מאסיבי, שלא נשקפת לו סכנה. אני ממשיך להחזיק את הדלת של ישראל פתוחה בפני יהודים, תמיד, בכל מקרה שמדובר על בריחה ממצוקה. עם זאת, יהודי בארץ מערבית, שניתנה לו האפשרות לבוא הנה ולא מימש אותה, חזקה עליו שהוא לא מעוניין בה. לכן כל מקרה צריך להיות נידון לגופו, על פי שיקולי טובת הכלל. כלומר, אם מישהו בא היום ורוצה להתאזרח, צריך נימוק. כל אדם שיבוא ארצה צריך לנמק את רצונו לשבת פה, וצריך לעמוד בכל מיני דרישות. אבל היום על פי הצירוף של חוק השבות וחוק ההתאזרחות, נותנים לו אזרחות כמעט אוטומוטית. זה צריך להיפסק.

החוק מאפשר היום להגיד, בשלושה סוגי מקרים, שלמרות שאתה יהודי, לא תוכל להתאזרח פה. מקרה אחד, כאשר אתה פועל נגד העם היהודי. שני, כאשר אתה מהווה סכנה לבריאות הציבור או לביטחון המדינה, והשלישי, כאשר יש לך עבר פלילי ואתה עלול לסכן את שלום הציבור.

אני חושב שאת משפחת המקרים האלה צריך להרחיב. כל מקרה צריך להידון לגופו. אתה צריך להגיד לי מי אתה, למה זה מעניין אותך לבוא הנה, ואנחנו נראה אם נקבל אותך או לא.

כל מה שאמרתי נכון במצב של רוב מאסיבי של יהודים. אני לא בעד טשטוש האופי היהודי של המדינה, אני בעד האופי הזה, אני בעד הזיקה הזו.

אם תהיה סכנה של אובדן הרוב הזה, אני אצטרך לעשות פעולה חיובית שתשמור על היכולת של העם היהודי להגדרה עצמית במדינה, ואני גם לא אהיה מוכן שיבואו הנה מיליון הינדו-סינים כי אני רוצה לשמור את חופש ההגדרה העצמית, המתבטא ברוב מכריע של האזרחים היהודים בישראל.

(פרופ' אסא כשר, בתוך: חותם, 15.2.85)

קטע ג'

ג

בהכרזת בלפור ב-1917 ובהחלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947, ניתנה הלגיטימציה הבינלאומית להקמת מדינת ישראל על סמך מצוקת העם היהודי כולו. ישראל הוקמה, וזכותה להכרה בינלאומית, משום שהכרזה על עצמה כעל ארץ מקלט ובית לאומי לכל יהודי העולם. אם ישראל אינה מדינת היהודים אלא מדינת "הארץ-ישראלים" – איזו זכות מוסרית יש לנו למנוע את שיבתם של ערביי יפו, חיפה ורמלה חזרה לבתי אבותיהם? הרי לפי השיטה ה"כנענית", "זכות השיבה" של הפלסטינים היא בעלת משקל רב יותר מ"חוק השבות" של היהודים.

יש להכיר בעובדה, כי ישראל אינה מדינה ככל המדינות, ואחד המאפיינים הבולטים לכך הוא קיומו של חוק השבות, החוק המתיר לכל יהודי בעולם (למעט חריגים מועטים) לעלות לארץ ולהיהפך לאזרח ישראלי. נכון, יש בכך משום אפליה כלפי בני עמים אחרים, אבל זוהי מגבלה הנובעת מכך שישראל היא מדינת הלאום היהודי.

נרצה או לא נרצה – יש גם שותפות גורל בינינו. כשיהודים נרצחים בבואנוס-איירס, כואבים את השכול גם בירושלים, ואת המאבק למען השבויים והנעדרים שלנו מנהלים לא רק הישראלים, אלא גם היהודים בניו-יורק, בפריס ובלונדון.

(אורי גורדון, בתוך: **מעריב**, 18.10.94)

קטע ד'

ד

עיקריה של תפיסת הפוסט-ציונות, אם יורשה לתמצתם במספר משפטים, מתבטאים בנקודות הבאות: פעם היינו עם נרדף, ללא מולדת, עם ששאף להגדרה עצמית. מאז השגנו את עצמאותנו, הקמנו מדינה לעם היהודי ובמשך עשרות שנים הבאנו אליה יהודים מכל קצווי תבל. ברה"מ התמוטטה, מסך הברזל נפל, שוב אין (כמעט) מסורבי עלייה, יש רק סרבני עלייה. בעולם פתוח יש לכל יהודי בחירה בין עלייה לישראל לבין חיים בגולה, וכאשר רוב יהודי הגולה בוחרים מרצונם החופשי שלא לעלות לישראל – בו ברגע הם קובעים, כי ישראל אינה עוד מדינתם, במקביל. אזרחי ישראל עברו עשרות שנים של מלחמות וטרור, כשיהודי הגולה חיו להם בנחת על סיר הבשר, וכיום רבים מן הישראלים מוותרים על השותפות עם יהודי הגולה, שלא נשאו עמם בנטל תקומתה של המדינה.

(אורי גורדון, בתוך: **מעריב**, 18.10.94)

קטע ה'

ה

מי שמטיל ספק בהצדקה של הייחוד היהודי של המדינה חפץ בביטולו של חוק השבות. יש כאלה הסבורים כי החוק היה מוצדק לשעתו, לשנים הראשונות אחרי הקמת המדינה, וכי עתה אין לו כבר מקום. גם מי שסבור כי חוק השבות יכול להיות מוצדק יכול לסבור כי חלק מן המאפיינים שלו אינם מוצדקים. כך, למשל, לא ברור מדוע הזכות לעלות צריכה לכלול גם בני משפחה רחוקים של יהודי שאין להם עצמם כל זיקה ליהדות.

מחשבות על צמצום כזה של חוק השבות יכולות לנבוע איפוא ממגוון מרכיבים של מטרת העל. ראשית, מן המחויבות לשוויון אזרחי במדינה – לא להעדיף מהגרים שאין להם זיקה ממשית ליהדות על מהגרים אחרים, בעיקר כאלה שיש להם שורשים בארץ. שנית, מן הרצון לקיים בישראל חברה מפותחת, מודרנית ומשגשגת. שלישית, וזה שולי – יש בין זכאי חוק השבות כאלה הפועלים בצורה בוטה נגד האינטרסים של המדינה. הרצון לקיים פה מדינה, המגינה על הסדר הציבורי ועל זכויות האדם של כולם, מחייב לא לאפשר ליסודות כאלה להיכנס ארצה מכוח זכות. רביעית, וחשוב, מגמה של צמצום זכאות העלייה על פי חוק השבות יכולה להתבסס גם על הרצון לחזק את המדינה כמקום בו מממש העם היהודי את זכותו להגדרה עצמית. מסגרת הזכאות צריכה להיות כזאת שתחול על כל אלה שרוצים להגר לישראל על מנת לחיות כאן חיים יהודיים שלמים – ואשר לא תחול על אחרים. אמת, מי שרוצה לחיות חיים יהודיים מלאים אינו חייב להיות יהודי על פי הגדרת ההלכה. אבל אין מקום להעניק זכאות מכוח שבות למי שאין לו שום עניין בחיים יהודיים, והוא אף לעתים חבר מאמין ומזוהה בקהילה דתית או לאומית אחרת.

(רות גביזון, באין חזון ייפרע עם: מטרת על לישראל ונגזרותיה, מכון נאמן (2006))

מיהו יהודי בימינו?*

על פי נתוני משרד הקליטה לשנת תש"ס חיים בארץ כ-320,000 עולים מחבר המדינות שאינם יהודים על פי ההלכה (כ-4% מאוכלוסיית המדינה). נתון זה מעלה מחדש על סדר יומה של החברה הישראלית את השאלה מיהו יהודי. הסוגיה נידונה בעבר, סביב סיפורם של יחידים (ראו נספח מס' 4: העשרה למנחה). הצטרפותם של מאות אלפי עולים, אשר זהותם היהודית אינה ברורה, מציבה אתגר משמעותי בפני החברה הישראלית בנוגע למהותה של הזהות היהודית ישראלית ולתהליכי הגיור במדינת ישראל.

מטרות:

- להעלות למודעות את המחלוקת בסוגיה "מיהו יהודי" כיום.
- לדון בגישות שונות בנוגע לשאלה "מיהו יהודי" ובהשלכותיהן על דמותה של החברה הישראלית.

עזרים:

- נספח מס' 1 – סיפורו של תומר
- נספח מס' 2 – קטעי קריאה
- נספח מס' 3 – כרטיס משימה קבוצתית
- נספח מס' 4 – העשרה למנחה

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה ירשום על הלוח את השאלה "מיהו יהודי בימינו?" ויבקש מן המשתתפים להציע מאפיינים המתאימים לדעתם לזהותו של היהודי בימינו. המנחה יקרא באוזני המשתתפים את סיפורו של תומר (נספח מס' 1).

שאלות לדיון:

1. האם המציאות המתוארת בסיפור מוכרת לכם? ספרו על מקרים דומים.
2. מה אתם מרגישים בעקבות סיפור זה?
3. מהו הקושי במעמדו של תומר?
4. האם תומר הוא יהודי בעיניכם?
5. האם המאפיינים שהעליתם (על הלוח) חלים על תומר?

שלב ב' – קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לקבוצות. כל קבוצה תקבל את קטעי הקריאה (נספח מס' 2) ואת כרטיס המשימה הקבוצתית (נספח מס' 3).

* הפעילות נכתבה על ידי אפרת עמנואל, צוות חמ"ד, מינהל חברה ונוער.

שלב ג' – במליאה

- דיווח הקבוצות.

שאלות לדיון:

1. דבריהם של ש"י עגנון ושל חיים הזז נכתבו בשנת 1958 בתשובה לשאלה מיהו יהודי, שהפנה דוד בן-גוריון לחכמי ישראל. באותם הימים, השאלה "מיהו יהודי", התעוררה אז בעקבות הדיון במקרים בודדים. כיום השאלה "מיהו יהודי" נוגעת למעמדם של מאות אלפים שעלו לארץ (ראו נספח מס' 4). האם עובדה זו צריכה להשפיע על ההחלטה "מיהו יהודי" ועל אופני הגיור? נמקו.
2. דבריהם של עגנון והזז נכתבו כשמדינת ישראל ציינה עשר שנים להקמתה. האם עמדותיהם רלוונטיות גם היום?
3. לאור הקטעים שקראתם, מהם המחירים והרווחים של כל עמדה לגבי דמותה של מדינת ישראל ועתיד העם היהודי? התייחסו להיבטים של תרבות, דמוגרפיה, שפה, הזדהות, שייכות.

סלבה, או ויאצ'סלב בשמו המלא, הרים את הכוס בברכת "לחיים" לפני אורחיו שישבו סביב השולחן ופתח בדברים שהכין ימים מספר מראש, ולצידו ישבה אשתו ולנטינה.

הייתה זו חגיגת ברית המילה של נכדם שנולד בארץ, בנם הבכור של בתו אלינה ובעלה אלכס. נכדם הראשון נולד אף הוא בארץ בשנת 1995 לבתם הבכורה ורוניקה ולבעלה אלכס. סלבה וולנטינה, עלו לישראל רק ב-1997, ולא השתתפו באותה שמחה. נראה שסלבה התרגש מאוד לא רק בגלל האירוע עצמו אלא גם כיוון שהחליט לשאת את דבריו בשפה העברית, אף שבקרוב האורחים היו רק מעטים שהם ילידי הארץ והשפה הרוסית אינה מוכרת להם. דבריו התמקדו בשמו של הרך הנולד:

"כל שמות המשפחה שלנו הם שמות אוקראיניים. אפילו רוסטי, הנכד הראשון שנולד בארץ, קיבל שם אוקראיני, שהוריו חשבו עליו עוד כשחיו באוקראינה. הנכד הזה הוא הראשון שמקבל שם ישראלי: תומר. באוקראינה לא היה עץ תומר ולא השם תומר. תומר זה עץ ענק עם שורשים חזקים מאוד. קשה מאוד לעקור אותו מהאדמה. השם תומר הוא סימן שגם אותנו, את כלנו, לא יוכלו להוציא מפה, אנחנו כאן לתמיד".

ההזמנה הסטנדרטית שסיפק אולם האירועים לחגיגת ברית המילה הייתה מנוסחת בסגנון מסורתי מובהק. בפינת ההזמנה צוינו ראשי התיבות "בס"ד". בהזמנה עצמה נאמר: "הננו אלינה ואלכס שמחים להודיעכם על הכנסתו של בננו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה שתתקיים אי"ה ביום חמישי...". כל הפירוט הזה לא היה מעניין במיוחד אלמלא העובדה שתומר, הרך הנולד, איננו יהודית על פי ההלכה ועל פי הגדרותיה הרשמיות של מדינת ישראל. סבתו של תומר, ולנטינה, איננה יהודייה. כיוון שעל פי ההלכה ההשתייכות לקולקטיב היהודי נקבעת על פי האם בלבד, שתי בנותיה של ולנטינה, אלינה ורוניקה, אף הן אינן יהודיות וכך גם שני נכדיה, רוסטי ותומר. העובדה שכל הגברים הבוגרים במשפחה הם יהודים אינה משנה את הקביעה ההלכתית והרשמית באשר לילדיהם. רוסטי ותומר, יש לזכור, לא עלו מאוקראינה כמו הוריהם, אלא נולדו בארץ. בעוד הוריהם עברו תהליך מסוים של מעבר מזהות לזהות לאחר עלייתם לארץ, רוסטי ותומר כבר נולדו לתוך זהות קיימת, יהודית ישראלית.

(מתוך: אשר כהן, יהודים לא יהודים, זהות יהודית ישראלית ואתגר הרחבת הלאום היהודי, מכון הרטמן, אוניברסיטת בר אילן וכתר, 2006)

קטע א': דין ההלכה - ש"י עגנון בדברי תשובה לדוד בן גוריון

א

ירושלים, תלפיות, ו' חנוכה, תשי"ט, 1958

לשר השרים ראש הממשלה כבוד מעלת דוד בן גוריון יצ"ו
עוז וברכה!

...אנוכי את שלמי אמוני ישראל, ששלמים ונאמנים לתורה, כפי שפירשוה חז"ל ונקבעו
דבריהם בשולחן ערוך. ואין לי לא להוסיף על דבריהם ולא לגרוע מדבריהם כלום. וה' ירבה
שלומך...

מוקירר עוז
ש"י עגנון

קטע ב': חוק המדינה - חיים הזז בדברי תשובה לדוד בן גוריון

ב

ירושלים, א' חנוכה, תשי"ט, 1958

מר ד' בן גוריון היקר

...הישוב העברי בארץ ניצח את אויביו וכונן את מדינתו, ולא כונן אותה אלא חילונית, ואין
שלטון לדת. כל עצמה היא רשות הנתונה לפרט לרצונו. לכן נראה בדעתי כי אין להלכה יד
במרשם התושבים, אלא לחוק המדינה בלבד...
מכאן שאם רוצים האב והאם שאינה יהודייה להכניס את בנם בבריתו של אברהם אבינו
על מנת שיוכתב יהודי - מקבלים מהם. כי אין לך מידה גדולה מזו שאם נותנת את כל
היקר לה בעולם, את בנה, לעם לא לה.

בברכה, חיים הזז

קטע ג': שותפות גורל

ג

חג השבועות הוא החג האהוב עלי מכל חגי ישראל. הסיבה העיקרית לאהבת חג השבועות היא המגילה השמורה לו - מגילת רות, שהיא בעיני החיבור המקראי היפה ביותר והנאצל, מקור קבוע ונובע להשראה טובה של יהדות מופלאה. הייתי ממליץ בחום על קריאת מגילת רות בכל ימות השנה ולא דווקא בשבועות, כדי שנהיה כולנו יותר רחומים וחנונים, ונשווה לכל הליכותינו מידה רבה יותר של חן וחסד ורחמים, סובלנות ופתיחות, אהבה וחמלה. מגילת רות, לא יכלה להיכתב בימינו, כי היא סותרת ברוחה המשובבת והמרעננת את כל מה שהמסד הרבני המאובן שלנו מאמין בו ומטיף לו.

רות קושרת את גורלה בגורל נעמי ובגורל העם היהודי. היא רוצה לחיות כאן והיא רוצה למות כאן. ומרגע שהיא מצהירה על כוונותיה המפורשות - היא שייכת, היא משלנו, בלי לעבור הליכים של גיור לחומרה או אף לקולא. מעתה ואילך, היא בת לעם היהודי, והיא יכולה בלי בעיות להינשא לבועז, שהוא בן למשפחה הכי מיוחסת בבית לחם.

...יש לי הצעה לשר הפנים: הצעתי היא שהצהרת רות המואבייה תוכר על ידי משרדו, וכל מי שיבוא ויודיע - באשר תלכי אלך ובאשר תליני אלני וגו' - יוכל להישאר איתנו ולבוא בקהלנו. ואם אין בדבריה של רות לשכנעו אזי באה מגילת רות וחותמת במגילת יוחסין. לרות ולבועז נולד בן ושמו עובד, והוא אבי ישי, אבי דוד המלך.

יוסי שריד, עובד על פי "שבועות החג היפה ביותר",

אתר "חופש" <http://www.hofesh.org.il/articles/chagim/shavuot-sarid.html>

קטע ד': זכאות עלייה יהדות

ד

...בידוע, כתוצאה ממאבקי מיהו יהודי בשנות החמישים וההגדרה ההלכתית ששולבה בשעתו בתיקון חוק השבות, נוסף סעיף חשוב (א/4) שהרחיב את זכאות העלייה לישראל וההתאזרחות בה גם לצאצאי העם היהודי ובני זוגם. סעיף הגירה זה שאיננו מקנה "יהדות" אלא "זכאות עלייה" יצר הגדרה סוציולוגית-אנתרופולוגית חדשה - "יהודים על פי המדינה". אולם זכאות אינה זהות וכל נסיון לייסד מחדש את העם היהודי לא יכון.

הרב ישראל רוזן, ראש מינהל הגיור, מעובד על פי המאמר "מיהו יהודי בתש"ס?" מתוך: מאיה ליבוביץ', דוד אריאל-יואל, מוטי ענברי (עורכים). מיהו יהודי בימינו - רב שיח בשאלת הזהות היהודית, 2006

קטע ה': הרחבת היקפי הגיור

ה

המדיניות ההלכתית הדתית של הגורמים העוסקים בגיור חייבת להשתנות. חובה עלינו להפוך את הגיור למהלך לאומי רחב היקף. לצורך כך נדרשת ציוניזציה של ההלכה. במילים אחרות, נדרשת כאן העזה שביסודה ההכרה בכך שהתרחבות הלאום היהודי בישראל המתרחשת ממילא היא תהליך חיובי ורצוי מבחינה לאומית, ויש בו כדי לחזק את החברה היהודית ואת מדינת ישראל כמדינת העם היהודי. הרבנים לא נדרשים לשנות את ההלכה או לפרוץ את חומותיה אלא רק להפעיל את סמכותם הדתית תוך התבססות על ההלכות הקיימות בתחום. אם הרבנים יחמירו יתר על המידה בהלכות גיור, הם יתרמו בכך להקלות בדיני התבוללות. שינוי המדיניות ההלכתית הקיימת נדרש כדי שהיהודים הלא יהודים (עולים מתוקף חוק השבות, אזרחי המדינה שאינם יהודים) יהפכו ליהודים. הרחבת היקפי הגיור היא המשימה הראשונה במעלה לכל מי שמעוניין הן בהרחבתו והן בשימור לכידותו של הרוב היהודי כתנאי להשרדותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

אשר כהן, יהודים לא יהודים, זהות יהודית ישראלית ואתגר הרחבת הלאום היהודי, מכון הרטמן, אוניברסיטת בר אילן וכתר, 2006, עמ' 158

קטע ו': צאצאי יהודים הרוצים לשוב לצור מחצבתם

ו

...אין ספק שהיחס הראוי על פי ההלכה היהודית למי שהוא צאצא יהודים ובא משורש ישראל, צריך להיות שונה בתכלית מהיחס הראוי על פי ההלכה למי שמבקש להתגייר ואין לו שום שורש וענף וקשר ליהדות, ואם באלו אמרה התורה "ואהבתם את הגר", הרי שקל וחומר בן בנו של קל וחומר הוא בצאצאי יהודים הרוצים לשוב לצור מחצבתם, שראוי לאוהבם ולקרבתם, וציווי זה מחייב אותנו עד כמה שאפשר במסגרת ההלכה. לעניין הגיור מספר היבטים קריטיים ומהותיים: משמעות קבלת עול מצוות, גרות לשם נישואין, קיום מצוות חלקי ועניין הפקעת הגרות. מכל מקום, יש להקל על פי ההלכה רק במי שהוא "זרע ישראל". בסתם גויים הבאים להתגייר, אין עניין וצורך להקל, וכל מקרה צריך לדון לגופו, והמבקשים להתגייר צריכים לעבור את כל התהליך כסדרו ללא שום קיצורי דרך. כמו כן יש להבהיר בצורה שאינה משתמעת לשני פנים שהשיקולים והצדדים המקלים המוכרחים מצד עצמם ומכורח הנסיבות במיוחד כאן בארץ ישראל, אינם מחייבים לקהילות ישראל בחו"ל, ושם יש שיקולים נוספים ושונים... לכן בדברים חשובים באלו, החכם עיניו בראשו שלא לפרוץ גדר אשר גדרו ראשונים ואין לך אלא השופט אשר יהיה בימך. יחד עם זאת נפסק בדרך כלל, ובמיוחד לעניין גיור, כי הכל לפי ראות עיני הדיין (ב"י סי' רס"ח) לרחק או לקרב לפי העניין.

הרב אמסלם, "זרע ישראל", תש"ע, מבוא, עמ' 1-3

קטע ז': כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם

1

"וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו, כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך". וזה שאמר "וכי יגור אתך גר בארצכם", בזמן שישראל חיים בארץ והאומה מקושרת ודבוקה עם אחד לאלוה אחד, ואז יכול להיות כי איננו גר גמור, אולי רוצה לבוא בקהל, או לשום (מפני) סיבה אחרת מענייני העולם, אז - "לא תונו אותו", היינו שלא תרחיקוהו ולא תהדופוהו עד שתראה אחריתו...

הגאון רבי מאיר שמחה כהן מדווינסק, "משך חכמה", ויקרא י"ט, ל"ג-ל"ד

נספח מס' 3 | כרטיס משימה קבוצתית

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את הקטעים המצורפים ודונו בשאלות הבאות:

1. מהי לדעתכם עמדתו של כל אחד מהכותבים בנוגע לזהותו של תומר?
2. אילו עמדות מקובלות עליכם?
3. אילו עמדות אינן מקובלות עליכם?

התכוננו להציג במליאה את סיכום הדין בקבוצתכם:

- האם ישנה עמדה המקובלת על כל חברי הקבוצה?
- איזו עמדה עוררה קושי בקרב המשתתפים?
- אילו פתרונות נוספים תוכלו להציע בנוגע לתומר?

חוק השבות (תש"י 1950) מבטא את היותה של מדינת ישראל מדינת לאום של העם היהודי. החוק קובע, כי "כל יהודי זכאי לעלות ארצה". העלייה מאפשרת לכל יהודי באשר הוא לשוב למולדת היהודית ההיסטורית, ולקבל אזרחות ישראלית באופן אוטומטי עם עלייתו. החוק לא הגדיר במפורש מי נחשב ליהודי הזכאי לעלות לארץ מכוח השבות, וזאת מתוך רצון להימנע מהכרעה העלולה להביא לפילוג, ומתוך תפיסה שראתה את מדינת ישראל כמדינת העם היהודי כולו. התוצאה הייתה היעדר מדיניות עקבית ומחייבת, שגרמה לכך ששאלות שהתעוררו בשטח הוכרעו על-ידי פקידי הרישום ושרי הפנים.

שתי פסיקות של בג"ץ הביאו לתיקון החוק ב-1970. פסיקה ראשונה הייתה ב"פרשת האח דניאל" (1962), שהיה כומר נוצרי שנולד כיהודי, התגורר בישראל וביקש לקבל אזרחות מתוקף חוק השבות. בקשתו נדחתה, למרות שלפי המבחן הדתי האח דניאל היה יהודי. הפסיקה השנייה הייתה ב"פרשת שליט" (1969), אזרח ישראלי שנישא ללא-יהודייה ודרש שמשרד הפנים ירשום את ילדיו כיהודים. העתירה התקבלה ובעקבות זאת תוקן החוק בשנת 1970, ונוספה לו ההגדרה: "יהודי - מי שנולד לאם יהודייה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת".

על פי נוסח זה ניתן ביטוי לעמדה הדתית האורתודוקסית, המגדירה את היהדות על-פי האם ומחייבת תהליך של גיור כדי להיות יהודי; מצד שני, מתקני החוק התחשבו בעמדת הזרמים הלא-אורתודוקסיים ולא הגדירו את סוג הגיור הנדרש. ניסיונות של המפלגות הדתיות להוסיף לחוק הגדרה המחייבת גיור "כהלכה" - כלומר, לפי העמדה האורתודוקסית, נכשלו.

התיקון לחוק השבות הכיר במציאות של נישואי תערובת, וכך מתאפשר לילד ולנכד של יהודי, גם אם אינו יהודי לפי ההלכה, ליהנות מהזכויות שמקנה חוק השבות. התיקון לחוק השבות נתן פתח לעלייה של מאות אלפי אנשים שהגיעו לישראל בשנות ה-90 מחבר המדינות. בין העולים היו כאלה שראו את עצמם שייכים לעם היהודי, למרות שאינם יהודים לפי ההלכה, אך היו גם עולים שאינם יהודים ואינם בעלי זיקה ליהדות, ואשר עלו לישראל בזכות היותם קרובי משפחה של יהודים.

סמליה של מדינת ישראל*

מטרות:

- להבין את המושג "ריבונות" ולברר מה משמעותו לגבי קיומה של מדינה.
- להכיר את סמלי ריבונותה של מדינת ישראל.
- לברר את תפקידם של סמלים אלה ואת משמעותם בעיני בני הנוער.

עזרים:

- נספח מס' 1: כרטיס משימה קבוצתית.
- נספח מס' 2: סמלי המדינה.
- נספח מס' 3: קטעי מקורות.

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה יאמר למשתתפים: לקראת קבלת תעודת הזהות נקדיש פעילות זו לדיון בסמלי מדינת ישראל.

שאלות לדיון:

1. אילו סמלים אתם מכירים? באילו הקשרים מופיעים סמלים אלו?
2. האם התנסיתם בעיצוב סמל המייצג אתכם באיזו שהיא מסגרת?
3. מדוע, לדעתכם, חשוב לקבוצה או לציבור ליצור סמלים משותפים?
4. מתוך מגילת העצמאות: "זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם, עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית". מהי, לדעתכם, המשמעות של הביטוי "מדינה ריבונית"?
5. אילו מאפיינים של ריבונות יש במדינת ישראל? (כנסת, בתי משפט, צבא, שפה, לוח שנה ועוד).

המנחה יקרא בפני התלמידים את הגדרת המושג "סמל לאומי", ויאמר כי בפעילות זו נכיר את הסמלים המאפיינים את מדינת ישראל כמדינה ריבונית: דגל, סמל המדינה – מנורה וענפי זית, בולים, שטרות, המנון.

סמל לאומי

סימן או חפץ, שיש לו משמעות לעם או לאומה. הסמל מייצג את האומה ומסייע לאזרחים להתלכד סביבו. הסמלים הם אותם אובייקטים שהשלטון בחר בהם כסימן היכר רשמי של המדינה והם קיבלו משמעות ציבורית-לאומי.

הסמלים המוכרים בתרבות היהודית הם: המנורה בעלת שבעת הקנים, מגן דוד, השופר, עלי הזית, התנ"ך, טלית, חנוכייה, שבטי ישראל, דמויות של מנהיגים וכו'.

* הפעילות עובדה על פי "דבר אלי בסמלים" מתוך: להיות אזרח, מינהל חברה ונוער, 2002.

שלב ב' – קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לקבוצות. כל קבוצה תקבל כרטיס משימה (נספח מס' 1), תבחר מבין הסמלים שניים שבהם היא רוצה לדון, ותקבל את הקטעים העוסקים בסמלים אלה מתוך נספח מס' 2, ואת שני קטעי המקורות (נספח מס' 3).

שלב ג' – במליאה

דיווח הקבוצות.

שאלות לדיון:

1. לאור הדיון בקבוצות על סמלי הריבונות, מדוע לדעתכם חשוב שיהיו למדינה סמלי ריבונות?
2. סמלי המדינה מייצגים את הערכים ואת המורשת של האומה או המדינה. אילו ערכים מבטאים סמלי מדינת ישראל?
3. כיצד מבטאים סמלים אלה את אופייה היהודי-דמוקרטי של מדינת ישראל?
4. אילו קשיים מעוררים סמלים אלה בקרב קבוצות מיעוט במדינת ישראל? מדוע?
5. כותב שלמה אבינרי: "אפשר להבין את הקושי של ערביי ישראל להזדהות עם דגל תכלת לבן שבו מגן דוד. אבל גם בדגליהם של מדינות דמוקרטיות רבות מופיע הצלב: שווייץ ושוודיה, דנמרק ונורווגיה, וכמובן, הצלב הכפול של אנגליה וסקוטלנד בדגל הבריטי. האם זה מונע מיהודי אזרח המדינות הללו להישבע אמונים לדגל? כמובן, זה מקשה עליו, כי גם במדינה דמוקרטית קשה להיות מיעוט. ברמה סמלית זו, ערביי ישראל הם בחברה טובה. מכל מקום, אין שום נורמה דמוקרטית המחייבת לשנות את טיב סמליה של מדינת לאום". (הארץ, 20.10.95).
6. כיצד מתייחס אבינרי לקושי של ערביי ישראל? מה דעתכם על דבריו של אבינרי? כותב המשורר אבא קובנר: "...אני מתייחס ביראת כבוד לדפוס הבעה של בני אדם, שמתבטאים בסמל כמו המנון. בני אדם שפכו דמם למענו ונתנו את מיטב שנותיהם, חלומותיהם ודמם בפועל ממש בעבורו... סמל זה לא המצאה של יחיד שמישהו כתב וחיבר. סמל הוא הצטלבות של חוויות שנצרפו במשך הזמן ובאמצעותן אתה מבטא דברים אחרים. בעצם בלי סמל אין מדע, אין היסטוריה, אין אמנות, אין ספרות, אין תרבות אנושית".
9. מה דעתכם על דבריו של אבא קובנר? האם דבריו עדיין רלוונטיים כיום? הסבירו והביאו דוגמאות. לו יכלתם להציע ולעצב סמלים נוספים המייצגים לדעתכם את מדינת ישראל, אילו סמלים הייתם מוסיפים? נמקו.

כרטיס משימה קבוצתית

- קראו את קטעי המקורות הרלוונטיים לנושא שבחרתם בו מבין הנושאים הבאים: דגל, המנון, סמל המדינה, מגילת העצמאות, מטבעות ושטרות כסף, בולים, וענו על השאלות הבאות.
- **שאלות לדיון:**
 1. כיצד מבטא הסמל את ריבונותה של מדינת ישראל?
 2. באילו דרכים נוספות מבטאת מדינת דמוקרטית בכלל ומדינת ישראל בפרט את ריבונותה?
- התכוננו להציג במליאה את הסמל בו דנתם ולהסביר כיצד הוא מייצג את מדינת ישראל.

סמל מדינת ישראל

אובייקט שהשלטון בחר בו כסימן היכר רשמי של המדינה וקיבל משמעות ציבורית-לאומית. בעת החדשה, בעקבות תנועות השחרור הלאומיות, נוצרו מדינות ריבוניות, וכל עם קבע את סמל מדינתו. הסמל של מדינת ישראל נקבע על ידי מועצת המדינה הזמנית ב- 10.2.1949: מנורה בת שבעה קנים, משני צידיה ענפי זית ומתחתיה המילה: ישראל. המנורה שימשה במשך (שמות, כ"ה 31) ונזכרת בנבואת זכריה (זכריה ד' 2-14). תיאורים של המנורה נמצאים בבתי הכנסת, בתשמישי קדושה ובכתבי יד עתיקים. צורת המנורה לקוחה מתבליט בשער הניצחון של טיטוס ברומא. התבליט מתאר את מנורת בית המקדש שנלקחה בשבי על ידי הרומאים. בחירת המנורה כסמל מדינת ישראל מבטאת את חידוש הריבונות. החוק מגן על הסמל ומי שפוגע בסמל המדינה צפוי למאסר או לקנס.

המנון לאומי

המילה "המנון" מציינת ביוונית שיר עלילות גבורה. כיום ההמנון הוא שיר הכולל מילים ומנגינה, שנבחר לשמש סימן היכר רשמי של המדינה. כל עם בוחר המנון המבטא את שאיפותיו הלאומיות. ההמנון משמש סימן היכר ממלכתי למדינה ומעניק ביטוי מילולי לערכים מרכזיים, לריבונות מדינית, להפגנת אחדות לאומית וכו'. ההמנון מושמע בטקסים רשמיים, קמים לכבודו בעת השמעתו ונענשים על פגיעה בו. **ההמנון הלאומי של ישראל** - "התקווה", נקבע תחילה כהמנון התנועה הציונית. השיר נכתב על ידי נפתלי הרץ אימבר. שמו המקורי היה "תקוותנו" ובנוסח הראשון היו בו תשעה בתים. בניגוד לדגל ולסמל המדינה, ההמנון עדיין אינו מעוגן בחוק.

דגל מדינת ישראל

דגל הוא יריעת בד חדגונית או רבגונית, ריקה או מעוטרת בתמונות או בסמלים, בצורת ריבוע או מלבן, הקשורה אל מוט או תורן. הדגל מסמל מדינה, לאום וכו'. בהתאם לסמליות הצבעים בפולקלור, מסורות שונות של רוב העמים מייחסות לצבעים ולסמלים שבדגליהם משמעויות מסוימות. דגל המדינה הוא סימן פיזי בולט של ריבונות לאומית ומשמש כמוקד הזדהות לאזרחי המדינה. פגיעה בו נחשבת לעלבון קשה. דגל ישראל נקבע על ידי מועצת המדינה הזמנית בכ"ה בתשרי תש"ט - 29.10.48. צורתו: רקע לבן, שני פסי תכלת וביניהם מגן דוד תכול. צורתו עוצבה לקראת הקונגרס הציוני הראשון, בעקבות הצעת דוד וולפסון, שהיה עוזרו של הרצל: "הטלית בה אנו מתעטפים לתפילה... לבנה היא ופסי תכלת עוטרים אותה. יהא נא דגלנו לבן עם פסי תכלת, וציור של מגן דוד". סמל המגן דוד קיבל משמעות מיוחדת לאחר השואה (הטלאי הצהוב). הדגל מונף דרך קבע במשכן נשיא המדינה, במשכן הכנסת, במשרדי ממשלה, בשגרירויות ישראל בחו"ל וכו'.

ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל וביום הזיכרון לשואה ולגבורה מורד דגל המדינה לחצי התורן. תיקון לחוק הדגל מ-1997 קובע שהדגל יונף על הבניין הראשי או בחזית בניין של מוסד חינוך מוכר. העובר על הוראות סעיף זה, דינו מאסר שנה.

מגילת העצמאות

ב-ה' באייר תש"ח (14 במאי 1948) התקיים טקס ההכרזה על הקמת מדינת ישראל. הטקס נערך בסודיות במוזיאון בשדרות רוטשילד בתל-אביב. ההזמנה נשלחה ל-350 נבחרי ציבור בלבד. לאחר שקרא דוד בן גוריון את ההכרזה, הוזמנו חברי מועצת העם לחתום על המגילה, ואחרון החותמים היה משה שרת (שרתוק). בהכרזה שלושה חלקים: **הקדמה היסטורית:** תיאור מאבקו של העם במשך דורות לקבץ את גליותיו ולהקים מדינה עצמאית וריבונית.

סעיף מעשי: הכרזה על הקמת המדינה ועל מוסדות החקיקה והביצוע שלה. **סעיף הצהרתי:** הצהרה על אופייה של המדינה בתחום המדיני, החברתי והתרבותי, קריאה לאו"ם לקבל את ישראל למשפחת העמים, קריאה ליהודי התפוצות - לתמוך במדינה ולעלות אליה, ולערבים - לשתף פעולה למען קידום האזור כולו. ההכרזה אינה מהווה חוקה פורמלית. היא מבטאת את ה"אני מאמין" של העם, ובית המשפט מתייחס אליה כאל מקור שעל פיו יש לפרש חוקים של הכנסת. פירוש החוקים חייב להתיישב עם עקרונות מגילת העצמאות.

מטבע המדינה

מטבע המדינה הוא אמצעי התשלום החוקי בכל מדינה. הכסף הוא פיסת מתכת עגולה או שטר נייר, שעליהם מופיע שם המדינה או סימן ההיכר שלה. בדרך כלל כולל מטבע המדינה דיוקנים של שליטים או אישים, נופים, אתרים וכו'.

הממשל קובע רשמית את מעמד המטבע ואת ערכו. אסור לזייף או להשחית את המטבע.

מעבר להיבט השימושי מבטא המטבע את ריבונות המדינה. הבנק המרכזי בכל מדינה אחראי על הנפקת המטבע ועל המדיניות הכספית-מוניטרית.

מטבע המדינה משמש לתשלום, לחיסכון ולמדידה.

כל ממשל מעוניין שלאזרח יהיה אמון במטבע של ארצו. למטבע ערך פנימי וערך חיצוני (שער החליפין שלו ביחס למטבע חוץ). יש שער חליפין רשמי שנקבע על ידי הממשלה ושער חליפין ניידי, שנקבע בשוק החופשי.

מטבעות ישראל הראשונים הוטבעו ב-1948. המטבע הראשון היה בערך של 25 מיל ונשא דגם של אשכול ענבים, שנלקח ממטבע מתקופת בר-כוכבא. כיום השקל הוא שם המטבע של ישראל, שהוכנס לשימוש במקום הלירה המנדטורית שבוטלה.

בולי מדינת ישראל

המילה העברית "בול" נגזרה מהמילה הלטינית "בולה", שפירושה חותם עגול המציין פטור מתשלום. השימוש הראשון בבול הונהג ב-1840 באנגליה.

הבול הוא פיסת נייר קטנה בעלת מסגרת משוננת, שבצידה האחד איור גרפי ובצידה האחר יש דבק. תווית נייר רשמית זו מסמלת תשלום עבור משלוח דברי דואר.

הבולים בישראל מונפקים באמצעות השירות הבולאי של רשות הדואר. ועדת השרים לענייני סמלים וטקסים בודקת הצעות חדשות, ממיינת אותן ובוחרת מתוכן את הנראות לה ומעבירה את הצעותיה לאישור הממשלה.

השירות הבולאי מעבד את הרעיונות: אירועים חשובים, אנשים חשובים להנצחה, נופים, אתרים, צמחים וכו'. גרפיקאים מעצבים את הבול על פי הרעיון, וחברי ועדת השיפוט בשירות הבולאי בוחרים מתוכן את אלו הנראות להם ומעבירים אותן לאישור הממשלה.

כיצד נוצרו הבולים הראשונים לאחר הכרזת המדינה?

כשנודע שהבריטים עומדים לעזוב את הארץ, היה חשוב להנפיק בולים למדינה החדשה, כאחד מסימני הריבונות שלה. ההכנות נעשו במחתרת, כדי שכבר ביום הראשון אחרי הכרזת העצמאות, ניתן יהיה לשלוח מכתבים עם בולי המדינה החדשה.

הצייר אוטו וליש הכין ציורים של מטבעות עתיקים מתקופת מרד החשמונאים, כביטוי לעצמאות. לכל בול בשורה התחתונה של הגיליון נוסף שובל ובו הסבר לרעיון העצמאות.

מכיוון שלא הוחלט עדיין מה יהיה שם המדינה, נרשם על הבול "דואר עברי". זוהי סדרת הבולים היחידה, ששם ישראל אינו מופיע עליה. בולי ישראל חייבים לשאת את שם המדינה בעברית, באנגלית ובערבית ונדפסים בדפוס הממשלה בירושלים.

”

מדינה ריבונית היא מדינה עצמאית. למוסדות השלטון שלה יש סמכות לנהל את ענייני הפנים ואת ענייני החוץ של המדינה ואין שום גוף מעליהם שיכול לשנות או לבטל את החלטותיהם. סמכות זו חלה על האוכלוסייה ועל שטח המדינה. ריבונות היא תנאי חיוני לקיום מדינה ומתבטאת ביכולתה להגן על עצמה, לממש את עקרונות השלטון וסדריו ולנהל את ענייניה ללא קבלת תכתיבים. עם זאת, אין בנמצא ריבונות מוחלטת, ומימושה שונה ממדינה למדינה ומתקופה לתקופה. ריבונות המדינה אינה מעמידה אותה מעל לחוק.

”

כל מדינה עצמאית מתאפיינת בארבעה יסודות: שטח, אוכלוסייה, שלטון וריבונות. ריבונותה של מדינת ישראל מבוססת על:

1. **הזכות הטבעית** של העם היהודי להיות עם ככל העמים, עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.
2. **הזכות ההיסטורית** – הקשר של עם ישראל לארץ ישראל לאורך הדורות.
3. **הזכות המשפטית** – הכרה בינלאומית:
 - הצהרת בלפור מ-2 בנובמבר 1917 – זכותו של העם היהודי לבית לאומי.
 - החלטת האו"ם בעצרת האומות המאוחדות ב-29 בנובמבר 1947 שהכירה במדינת ישראל כמדינת העם היהודי.

נכתב על פי:

יעקב ש"ץ, ש. אריאל (עורכים), **לקסיקון המדינה: אזרחות חברה ומדינה**, דביר, 1989.
מסע אל הדמוקרטיה הישראלית – ספר לימוד באזרחות, משרד החינוך והתרבות, האגף לתוכניות לימודים, מעלות, תשנ"ד – 1994.

פעילות מס' 12

התקווה*

מטרות:

- לדון בערכים ובסמלים הבאים לידי ביטוי בהמנון הלאומי "התקווה" ובשיר "התקווה" של להקת "סבלימינל והצל".
- לעמוד על הקשר בין החלומות לגבי עתיד המדינה לבין הנכונות האישית לפעול למען הגשמתם.
- לעודד מחויבות לפעול להגשמת החלומות והמשאלות שעלו בפעילות זו.

עזרים:

- דיסק של להקת "סבלימינל והצל", נגן דיסקים
- ניירות צבעוניים

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה יציג בפני המשתתפים את מילות ההמנון הלאומי – "התקווה" על בריסטול או שקף:

כָּל עוֹד בְּלִבִּי פְּנִימָה
נֶפֶשׁ יְהוּדֵי הוֹמִיָּה
וּלְפָאֵתִי מִזֶּרֶחַ קְדִימָה
עֵין לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה

עוֹד לֹא אֶבְדָּה תְּקוּתָנוּ
הַתְּקוּהָ בַּת שָׁנוֹת אֲלֵפִים
לֵהוּיֹת עִם חֶפְשִׁי בְּאַרְצָנוּ
אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

כל משתתף ייזכר בחוויה אישית הקשורה לשירת ההמנון ויספר עליה למשתתפים: מדוע בחר לספר חוויה זו? אילו תחושות עוררה בו שירת ההמנון?

שאלות לדין:

1. אילו אירועים או חוויות חזרו בסיפורי המשתתפים?
2. האם סיפורים מסוימים ריגשו אתכם במיוחד?

* הפעילות עובדה על פי פעילות של מרכז הדרכה מחוז תל אביב.

המנחה יאמר למשתתפים: ההמנון הלאומי של מדינת ישראל נכתב על ידי המשורר נפתלי הרץ אימבר, והודפס לראשונה בשנת 1876 או 1877 (התאריך המדויק אינו ידוע). השיר היה להמנון הלאומי של התנועה הציונית בקונגרס הציוני ה-18, בשנת 1933. עם הקמת מדינת ישראל הייתה "התקווה" להמנון המדינה.

שאלות לדיון:

1. מהם הרעיונות העיקריים המובעים בהמנון הלאומי "התקווה"? האם לדעתכם הוגשמו המשאלות המובעות בו?
2. אילו מהתקוות המובעות בהמנון משקפות את תקוותיכם כאזרחי ישראל היום?
3. מה דעתכם, האם מילות השיר רלוונטיות? האם יש לשנותן? נמקו.
4. אבא קובנר כותב: "אני מתייחס ביראת כבוד לדפוס הבעה של בני אדם, שמתבטאים בסמל כמו ההמנון. אני חושב שזה צורך אנושי עמוק... בכל תרבות שינוי נוסח של דבר שנתקדש הוא עניין קשה מאוד... למה? כי סמל זה לא המצאה של יחיד, שמישהו כתב וחיבר. סמל הוא הצטלבות של חוויות שנצרכו במשך הזמן ובאמצעותן אתה מבטא דברים אחרים... שינוי סמל אינו מעשה קל, ולבוא ולשנותו מכיוון שלא נראות לך כמה שורות - זה מעשה שלא יעשה..." - מה דעתכם על דבריו של אבא קובנר?
5. מהו כוחו של ההמנון בעיניכם כסמל לאומי?

שלב ב' - במליאה

כל משתתף בוחר נייר צבעוני גדול ומתבקש לחשוב על משאלה: חלום אישי שלי לגבי מדינת ישראל בעתיד או חלום אישי - העתיד שלי במדינת ישראל.
המנחה ייקח גיליון נייר ויהפוך אותו לכדור.
כל משתתף יאמר בקול את המשאלה או התקווה שעליה חשב ותוך כדי כך יעטוף את הכדור בשכבת הנייר שבחר. לאחר שסיים, יזרוק את הכדור לאחד מהמשתתפים.
המשתתף הבא יאמר את חלומו, יוסיף שכבה לכדור וכך הלאה.
המנחה יאמר לקבוצה שזהו כדור המשאלות ושאלו: אילו חלומות ומשאלות הבענו כקבוצה בנוגע לעצמנו, בנוגע למדינת ישראל ועוד?

המנחה ישמיע למשתתפים את שירם של "סבלימינל והצל" "תקווה" ויחלק להם את מילות השיר.
ראו באתר שירונט: <http://www.shiron.net/artist?type=lyrics&lang=1&prfid=4660&wrkid=3845>
או ביוטיוב: http://www.youtube.com/watch?v=td2Ykq2F_Lw

המשתתפים יתבקשו למצוא ולבחור בשיר מילים או משפטים שמתייחסים לתקווה, לשינוי. המשתתפים יציגו את המילים או המשפטים שבחרו וינמקו את בחירתם.

שאלות לדיון:

1. האם לדעתכם זהו שיר פסימי או אופטימי?
2. מה דעתכם על השיר? מה דיבר אליכם? מה היה קשה או מעורר התנגדות?
3. עם אילו מהמסרים הזדהיתם? מדוע?
4. האם לדעתכם זהו שיר מחאה? שיר פוליטי?
5. סבלימינל והצל בחרו לתת לשיר את הכותר "תקווה" - מדוע לדעתכם בחרו בשם זה?
6. איך מתייחס שירם של סבלימינל והצל להמנון הלאומי "התקווה" - האם הם מתווכחים עם הטקסט של ההמנון? האם הם מנסים להביע מחאה? כלפי מי?
7. אילו מסמלי המדינה מופיעים בשיר? מדוע? באיזה הקשר או משמעות הם מופיעים?
8. יש בשיר משפט חוזר: "תן לי את התקווה לקבל את מה שאין, את הכוח או את האומץ לשנות את מה שכן". למי הכוונה במילים: "תן לי", לדעתכם?

-
9. מה המסר של המשפט לגבי המדינה ולגביכם כאזרחים?
 10. האם לדעתכם התקווה שמובעת בהמנון הלאומי שנכתב ב-1878 דומה או שונה לשירם של סבלימינל והצל או שונה ממנו? במה?
 11. מה משאלתכם מהמדינה – למה אתם מצפים ממנה?
 12. אילו חלומות ומשאלות הייתם מוסיפים לכדור המשאלות שלכם?
 13. מה ניתן לעשות להגשמת החלומות שבכדור המשאלות?
 14. מה אתם יכולים לעשות להגשמת החלומות והתקוות?
 15. איזו פעילות כל אחד מכם מוכן לקחת על עצמו כדי להגשים את חלומו לגבי עתידה של המדינה?

